

Wat schrif dat blif (11)

Door Goaitsen van der Vliet in 't *Inschrien* 2013-3

In deze aflevering van de Taalbankrubriek wil ik het over bijvangst hebben. Bijzondere zaken die je vindt, terwijl je naar iets anders op zoek was of die je aantreft in een verzameling waar je ze niet had verwacht. Gelukkige bijkomstigheden zou je ze kunnen noemen. In het Engels hebben ze er het prachtige woord *serendipity* voor, naar de drie fortuinlijke prinsessen van Serendip (Sri Lanka).

1. Een half gedicht

In aflevering 2 schreef ik het al: een zoektocht begint met wat je bij toeval vindt. Zo zat er in de nalatenschap van schrijver/journalist Johan Buursink een envelop met negentiende-eeuwse papieren die hij in 1971 had gekregen van 'ene heer Wilmink uit Venendaal'. De meeste stukken betreffen de onderling verweven families van Jan Stroot of Strootman (1770-1854) en Andries Wilmink (1799-1878).

Twee bepalende gebeurtenissen: de aankoop door Strootman van de zogenaamde Veldmeijersplaats in Tweekelo in 1819, en de aanstelling van Wilmink als schoolmeester te Usselo in 1826. De verdere inhoud van acten en afschriften laat ik hier buiten beschouwing. Afgezien natuurlijk van dat ene vodge papier waarvan de bovenste helft is afgescheurd, en waar zes dichtregels op staan die onmiskenbaar tot de oudste overgeleverde Twentse poëzie behoren:

*(...) Dat er twee vuur eene keerke
Plaatse hef zoo vèèr ik meerke.*

*'k Wedde dat de meisters zinget
Van leefde in heugte springet
As ze' ees dat nyjes heurt
Zien lèven zoo nich mèèr ebeurt.*

Opvallend is de oude vervoeging van *zinget* en *springet* die we ook uit andere negentiende-eeuwse Twentse teksten kennen, zoals het bekende *Brul'fteleed* (1811) van B.W. Blijdenstein. Ook de later afgesleten e's achter *keerke*, *plaatse*, *meerke* en *wedde* baren ons geen zorgen, net als de e in *nyjes* (nieuws).

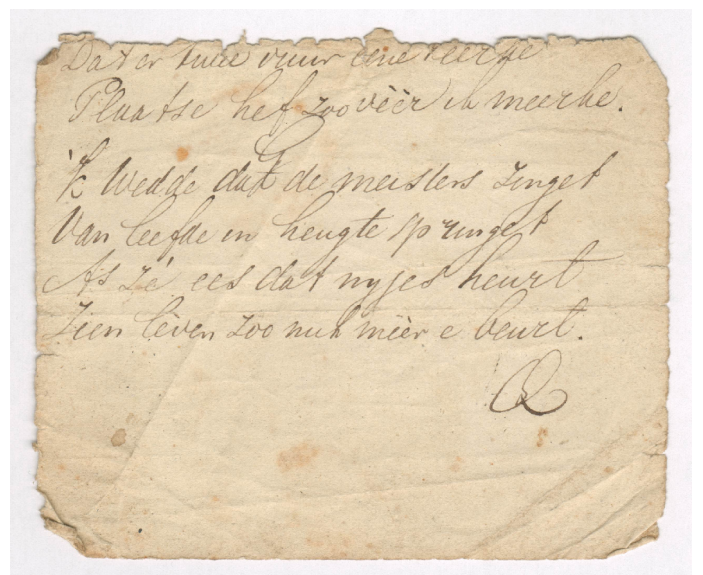
Als taalman frons ik nog wel even mijn wenkbrauwen bij de klanktekens op *vèèr* en *mèèr*, terwijl die ontbreken op de woorden *keerke* en *meerke*. Maar mogelijk verschilden beide woordparen zo van klank in de taal van de dichter.

De vertaling van het laatste couplet geeft geen problemen: *Ik wed dat de meesters gaan zingen / Van liefde op zullen springen / Als ze dat nieuws eens horen / Zoiets is nog nooit gebeurd.*

Door het ontbreken van de eerste helft van het gedicht missen we de context, en kunnen we de beide voorafgaande regels alleen maar letterlijk vertalen in een onbegrijpelijk zinsdeel: *...dat er twee voor één kerk plaats heeft (voor) zover ik merk.* Ik krijg er maar geen vat op. Blijkbaar is er iets bijzonders voorgevallen in verband met een kerk, maar wat? We zullen het waarschijnlijk nooit weten.

De volgende vraag is, wie de tekst schreef. Hij is ondertekend met een hoofdletter Q. Nu zijn er wel manieren om uit te vissen wie er halverwege de negentiende eeuw in deze regio allemaal een voor- of achternaam met een Q hadden, maar dat lijkt me verspilde moeite. Q stond vroeger ook voor een anoniem persoon, zoals we het nu over een *Mister X* kunnen hebben. De dichter wilde blijkbaar niet met de inhoud geassocieerd worden. Zou het dan ergens gepubliceerd zijn misschien? In dat geval is het wachten op de digitalisering van de Twentse kranten om uitsluitsel hierover te kunnen krijgen. Met een beetje geluk natuurlijk.

De eerder genoemde Andries Wilmink ligt, bij nader inzien, zelf als maker het meest voor de hand. Hij was schoolmeester, net als enkele andere streektaalpioniers uit de negentiende eeuw, zoals Te Velthuis in Borne en Van Wijngaarden in Rijssen. Er komen zelfs enthousiaste *meisters* in de tekst voor. En dan gaat het hier ook nog eens om documenten die ooit voor een deel in zijn bezit waren.

Jammer genoeg zitten daar geen 'eigen' teksten tussen, zodat we geen handschriften kunnen vergelijken. Daarvoor zullen we dus in oude archieven moeten duiken, mochten we het echt willen weten. De kans is echter groot, dat eventuele brieven van meester Wilmink aan de Gemeente Enschede bij de stadsbrand van 1862 verloren zijn gegaan. Misschien is Zwolle nog een optie.

Dit schrijvend, besloot ik onze eigen Taalbank nog even te raadplegen. Tot mijn verrassing bleek er al een A. Wilmink ingevoerd te zijn. Waarvan we niet méér weten dan dat hij in de *Overijsselsche Almanak voor Oudheid en Letteren* van 1843 een kluchtig rijmstukje in het Twents liet afdrukken onder de Nederlandse titel *De boer met de tandpijn*. Een fragment:

*Mien wief, dat reud mi'j da'k zol goan
En loaten léver 't wèèrk meer stoan
Nô eenen dé oe tande trekt:
Da's better of i'j ['t] langer rekt.
"Al geet het trekken ook wat grof
I'j komt der dan nog eenmoal of;
Het doot [sic] oe op zien tied wal zeer
Meer dôôrnô veul i'j 't leed nich meer."*

Onderaan de gedrukte tekst bleek bij nadere bestudering niet A. maar A^s. *Wilmink* te staan. Met de kleine s van Andries? Het blijft gissen. Temeer daar deze auteur het woord *meer* zonder klanktekens schrijft, en *wèèrk* juist mét. Precies het tegenovergestelde van onze grote onbekende Q. Waardoor de vaststelling van diens identiteit toch weer op losse schroeven komt te staan. Al met al wordt ook nu weer duidelijk, hoe ieder antwoord nieuwe vragen oproept. Zoals die ene vraag die al een tijdje in m'n achterhoofd zeurt: was de Enschedese dichter en naamgenoot Willem Andries Wilmink (1936-2003) soms familie? Wie zich hier verder in wil verdiepen, is van harte welkom bij de Twentse Taalbank!

2. De goden verzocht

Toen ik in 2008 in Leeuwarden in de nalatenschap van taalkundige J.H. Halbertsma op zoek was naar de oudste *Woordenlijst van het Twentsch dialect*, stuitte ik op een verbeterde en uitgebreide versie in handschrift van zijn *Woordenboekje van het Overijsselsch* (1835), kennelijk bedoeld voor een nieuwe uitgave. Niet dat ik de eerste was die deze tot op heden ongepubliceerd gebleven taalschat ontdekte. Prof. Heeroma schreef er in 1969 al over in het boek *Joast Hiddes Halbertsma 1789-1869*.

Op de laatste bladzijden van het handschrift bleken enkele knipsels te zitten. Eén daarvan, uit de Deventer Davo Bode van 9 maart 1864, wil ik de lezers niet onthouden:

In de vorige week liet de landbouwer L. te Tilligte, te Denekamp, op zijn erfeen eik hakken, met het doel om daaruit planken te laten zagen voor zijn doodkist, zoals de boeren in deze streken gewoon zijn te doen. Toen de boom in zover gereed was dat hij moest worden nedergehaald, bracht de knecht met een ladder het touw in den boom, terwijl de boer aan het touw stond. De knecht, boven op de ladder gekomen, bemerkte dat de boom begon te bewegen, sprong van de ladder en riep zijn boer toe dat hij zich moest verwijderen; doch te laat, de boer geraakte onder den vallenden boom met het ongelukkig gevolg dat hij bijna werd verpletterd en, niettegenstaande hij nog bewijs van leven gaf en er onmiddellijk geneeskundige hulp werd ingeroepen, na weinige uren den geest gaf.

Onvermeld blijft, of dezelfde boom nog is gebruikt voor de kist van het slachtoffer. Volgens de website *wiewaswie* ging het hier om de op 25 februari 1864 overleden landbouwer Jan Leferink.